

відчуття панування над ситуацією та загалом покращити якість життя.

Наразі існує безліч підходів щодо розуміння і розв'язання проблем у роботі з дітьми, які переживають травматичний стрес. Важливо згуртувати в цій роботі сім'ю і близьке оточення дитини, тому що страхи і стреси батьків, породжуючи аналогічні або відповідні «дзеркальні» страхи дітей, впливають на почуття захищеності та можливість підвищення стійкого адаптивного бар'єра у дитини. Відповідно завдання психологічної служби закладу освіти – навчання дітей конструктивним способам поведінки у складних ситуаціях.

Зайченко Н. І.

РЕФОРМАТОРСЬКІ АТРИБУЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА МЕЖІ XIX – XX СТОЛІТЬ

Соціальна педагогіка на межі XIX – XX століть оформлювалася як самостійний науковий напрям у новітньому реформаторському інтелектуальному русі, спрямованому не просто на перегляд остовів «класичної» освіти, а на рішучу боротьбу з усім «старим» у вихованні та зведення «нового» виховного укладу. Поява реформаторської педагогіки і її кульмінаційне розгортання на зламі XIX і XX століть – живе свідчення вичерпності філософсько-теологічної парадигми в педагогічному мисленні та освітній практиці. Методологія класицизму освіти, меморизму школи і месіанізму вчителя не могла далі відповідати викликам «індустріального віку». Реформаторський педагогічний рух був представлений розмаїттям течій та напрямів, і говорити про нього як про єдиний порив, що раптово охопив душі численної когорти прогресивних педагогів, можливо тільки умовно.

Реформаторська (альтернативна) педагогіка тим не менше – своєрідна віха в історії світової педагогіки; міст від філософсько-теологічної до соціалізаційної парадигми в педагогічному світогляді. Провідне історичне значення реформаторської педагогіки полягало в тому, що вперше

настільки масштабно переосмислювалися ідеологеми освітнього процесу – і «педагогіці страху» рішуче протиставлялася «педагогіка свободи».

Соціальна педагогіка (педагогіка народів, педагогіка мас, педагогіка спільнот, цивілізаційна педагогіка тощо) на межі XIX – XX століть втілювала реформаторський дух щонайповніше. По-перше, ключова соціально-педагогічна ідея – всезагальне народне просвітництво. Попри, упроваджені ще в XIX ст. в окремих європейських державах, закони про обов'язкову освіту, рівень масової неграмотності населення залишався вкрай високим.

«12 мільйонів іспанців не уміють читати і писати, більшість шкільних учителів живуть чудом, дехто ходять просити милостиню від хати до хати; приміщення для початкового навчання – гідкі, а засоби навчання і педагогіка перебувають на висоті часів Вільяорнате кульгавого», – наголошувалося в замітці «Правильний шлях» (La Epoca, 28 de julio 1899: 1).

Видатний іспанський педагог, засновник Вільного Інституту просвітництва Франсіско Хінер (Francisco Giner de los Rios) підкреслював: «Соціальна педагогіка є народною в істинному значенні цього слова, вона відстоює ідею створення школи як виконання обов'язку суспільства для його ж інтересів, оскільки здійснення суспільного розвитку можливе тільки тоді, коли нові члени соціального організму стануть освіченими й духовно багатими» (La pedagogia social por R., 1902: 323).

По-друге, соціальна педагогіка постала з необхідності «соціалізації народної освіти» (Чепіга Я., 1917) або іншими словами – демократизації соціального виховання (Parral Crisobal L., 1899; Unamuno M., 1909).

Творення «єдиної школи» – лейтмотив тогочасного соціально-педагогічного дискурсу. Освіта, культура, наука мали бути доступними народові; освіченість (культурність, цивілізованість, громадянськість) розумілася як обов'язок особистості, поза освітою людина не стане істотою соціальною.

«Окрема людина – це, власне, лише абстракція, подібно до атома у фізиці. Людина відносно всього того, що робить її людиною, не представляється спочатку окремою одиницею,

щоби згодом вступити в спільноту з іншими, але без цієї спільноти вона – зовсім і не людина», – писав славетний німецький філософ, професор Марбурзького університету Пауль Наторп (Paul Gerhard Natorp) (Natorp P., 1899: 97).

Про те саме вів мову визначний швейцарський педагог, професор Цюріхського університету Роберт Зейдель (Robert Seidel), стверджуючи: «Усі знання і здібності, усі чесноти людини мають цінність не самі по собі, а лише тією мірою, якою вони служать суспільству та державі. Немає чесноти самої по собі, і немає людини самої по собі. Є тільки людина в суспільстві та через суспільство, і точно так само є і чеснота тільки в суспільстві та через суспільство. Людське суспільство і людська природа – ось наріжні каміння, ось основа соціальної педагогіки. Збудована на цьому фундаменті справжня соціальна педагогіка включає в себе все гарне й розумне, що міститься в індивідуальній педагогіці, і лиш відкидає все нерозумне, непростачно-антисоціальне, що індивідуальна педагогіка внесла в галузь виховання. На цьому гранітному фундаменті тільки й можливо поставити мету виховання» (Зейдель Р., 1919: 65).

Ключовим об'єктом соціально-педагогічного реформування мала стати школа. Школа як твердиня традиції мала повністю змінити свій характер, перетворитися на «служницю народного добробуту». Вона мала відчинити двері для всіх дітей – незалежно від їхнього походження, соціального становища, віросповідання. Школа мала будуватися на демократичних засадах єдності, рівності, солідарності, світськості, а в педагогічному процесі – орієнтуватися на гуманістичні ідеали поваги до особистості дитини, її свободи та права на освіту. Саме школа розумілася поводитимем народного просвітництва і справжніх соціальних змін. Не дивно, що проблема єдиної школи як втілення ідеалів нового суспільства зазнала найгострішої дискусії, оскільки мала як завзятих захисників, які бачили в єдиній школі передовсім демократичну інституцію, так і непримиренних ворогів – прихильників старого порядку, консервативного аристократичного виховання й головним чином релігійного устою школи.

У промові на честь відкриття Індустріальної школи в м. Бехар (провінція Саламанка) у 1909 році славетний письменник,

педагог Мігель де Унамуно (Miguel de Unamuno y Jugo) зазначав, що соціальне виховання досягатиме своїх цілей, коли усі діти народу – від дитини найбагатшого до дитини найбіднішого – відвідуватимуть одну й ту саму школу, і співіснування породжуватиме справжній демократичний дух (Unamuno M., 1909).

«Коли і в педагогіці стало центральним соціальне питання в його зв'язку зі школою, з'явилася соціальна педагогіка, педагогіка суспільності, виховання соціальне. У цей же час сильного загострення класової боротьби, економічних і промислових переворотів у всьому світі та перебудови всього життя, ускладнення самого процесу боротьби за існування, гостро відчувалася тяга життя і його віддзеркалення – педагогіки («педагогіка – служниця життя») до третього завдання школи, до ідеї здійснення шляхом школи та через школу пристосування учня до життя, до того суспільного середовища, де він має обертатися як юнак та дорослий. Ідея соціального виховання тут тісно зливається з вихованням волі й характеру людини, з ідеєю «школи дії», активності в школі та трудового виховання, що нерозривно пов'язано зі шкільно-суспільним вихованням», – розмірковував знаний педагог Микола Іорданський (Іорданський М., 1919: 12–13).

По-третє, соціальна педагогіка на межі XIX – XX століть передбачала виховання народного (колективного, солідарного, громадянського) духу, націлювалася на формування консолідаційного суспільства. Педагог Антоніо Ройо Вільянова (Antonio Royo Villanova) у доповіді «Школа і суспільна солідарність» на конференції у Мадридському Атеней (травень 1914 р.) наголошував: «Суспільна солідарність – це те, що змушує індивіда розуміти, що суспільство не зможе існувати без індивіда, а він – не зможе без суспільства. Соціальна педагогіка виходить із цієї ідеї. Суспільна солідарність пояснюється тим, що індивід не ставить до держави з острахом, а держава не розглядає індивіда як жертву натиску» (La Correspondencia de España, 8 de mayo de 1914: 3).

Нарешті, соціальна педагогіка на зламі століть XIX і XX передбачала інтеграцію виховних зусиль усього суспільства. «Справа виховання, як ми її розуміємо, є справою

загальнонародною. Вона має бути причетністю не окремих тільки осіб, а всього народу, і там, де менш за все родина спроможна виховувати своїх дітей, там і потрібна особливо допомога суспільних організацій, що спрямовуються на цілі виховання», – зауважував видатний учений Володимир Бехтерев у публікації «Питання суспільного виховання» (Бехтерев В., 1910: 38).

Сутність соціально-педагогічного повороту як реформаторського натхнення влучно означив Роберт Зейдель (Robert Seidel) у дискурсі «Цілі виховання»: «Вища позиція, з якої тільки і можливий розгляд цілей виховання, це – точка зору соціальної педагогіки. Я маю на увазі соціальну педагогіку, яку, власне, можна було би назвати соціально-педагогічною філософією. Мені неодноразово доводилося захищати перед педагогічним світом цю точку зору, і у своїх публічних виступах, усно та в друці, я вже давно передбачав, що справжня соціально-педагогічна точка зору стане панівною, тому що цього вимагає природний хід розвитку соціальних і педагогічних ідей, тому що це диктується соціальними умовами та запитам виховання» (Зейдель Р., 1915: 58).

Таким чином, націленості соціальної педагогіки на межі XIX – XX століть можуть бути зрозумілими лише в історичному контексті європейського реформаторського інтелектуального руху – неоднорідного, складного, значного. І саме тому, що в тогочасний соціально-педагогічний дискурс закладалися потужні суспільно-політичні й громадянсько-цивілізаційні реформаторські інтенції (не просто соціально-орієнтовані, як у просвітителів XVIII – першої половини XIX ст.), подальший розвиток світової педагогічної думки буде здійснюватися в річищі соціально-педагогічного повороту, а від 1920-х років – педагогічне мислення хутко переорієнтовуватиметься на нову світоглядну парадигму – соціалізаційну – з прийняттям детермінованості особистості середовищем на протипагу природовідповідній ексагогії людської душі.